GENERALINIO ADVOKATO
PRIIT PIKAMÄE IŠVADA,
pateikta 2022 m. birželio 9 d.[1]

Byla C-69/21

X
prieš
Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid

(*Rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch* (Hagos teismas, posėdžiaujantis Hertogenbose, Nyderlandai) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Sienų kontrolė, prieglobstis ir imigracija – Imigracijos politika – Direktyva 2008/115/EB – Neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimas – Sunkia liga sergantis pilietis, kuriam taikoma grąžinimo procedūra – Medicininis gydymas skausmui malšinti – Gydymas, kurio nėra kilmės šalyje – Išsiuntimo neatidėjimas – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – 4 straipsnis – Teisė nepatirti nežmoniško ir žeminamo elgesio – 7 straipsnis – Teisė į privatų gyvenimą"

1. Šioje byloje Teisingumo Teismo klausiama, kokiomis sąlygomis trečiosios šalies piliečio sveikatos būklė gali būti kliūtis išsiųsti jį pagal Direktyvą 2008/115/EB[2].

2. Sprendime *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)*[3] Teisingumo Teismas jau nusprendė, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 4 straipsnis iš esmės gali būti kliūtis vykdyti sprendimą išsiųsti, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2008/115. Šiuo atveju Teisingumo Teismo prašoma atsižvelgiant į savo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudenciją išaiškinti tame sprendime nustatytą kriterijų, taikomą siekiant nustatyti sunkumo lygį, kurį viršijus gali būti pažeistas nežmoniško ir žeminamo elgesio draudimas.

3. Konkrečiai kalbant, šioje byloje Teisingumo Teismo prašoma nuspręsti dėl klausimų, pirma, ar dėl išsiuntimo trečiosios šalies piliečio patiriamas padidėjęs skausmas, nors ligos simptomai lieka visai nepakitę, reiškia šio piliečio sveikatos būklės „pablogėjimą" arba „suprastėjimą", kaip tai suprantama pagal reikšmingą jurisprudenciją, ir, antra, ar valstybės narės turi teisę nustatyti griežtą terminą, per kurį turi pasireikšti šis pablogėjimas ar suprastėjimas.

[1] Originalo kalba: prancūzų.

[2] 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, 2008, p. 98).

[3] 2018 m. balandžio 24 d. sprendimas (toliau – Sprendimas *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)*, C-353/16, EU:C:2018:276).

4. Be to, Teisingumo Teismas turės nuspręsti dėl teisinių kriterijų, kurie turi būti taikomi kilus trečiosios šalies piliečio išsiuntimo vykdymo ir Chartijos 7 straipsnyje įtvirtintos jo teisės į privatų gyvenimą kolizijai, ir patikslinti, ar į šio piliečio sveikatos būklę reikia atsižvelgti kaip į jo privataus gyvenimo dalį.

I. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

5. Šioje byloje reikšmingi Direktyvos 2008/115 1, 5 ir 9 straipsniai, taip pat Chartijos 4 straipsnis, 7 straipsnis ir 19 straipsnio 2 dalis.

B. Nyderlandų teisė

6. *Vreemdelingenwet 2000* (2000 m. Užsieniečių įstatymas, toliau – Užsieniečių įstatymas) 64 straipsnyje nustatyta:

„Palydėjimas iki sienos atidedamas, kol užsieniečio ar jo šeimos nario sveikatos būklė pasitaisys ir jis galės keliauti.“

7. *Vreemdelingencirculaire 2000* (2000 m. aplinkraštis dėl užsieniečių, toliau – aplinkraštis dėl užsieniečių) numatyta:

„<…>

7. Palydėjimo iki sienos draudimas dėl sveikatos būklės

7.1. Bendrosios nuostatos

[*Immigratie- en naturalisatiedienst* (IND) (Imigracijos ir natūralizacijos tarnyba, Nyderlandai)] gali atidėti išvykimą pagal 2000 m. [Užsieniečių įstatymo] 64 straipsnį, jeigu:

– medicininiu požiūriu užsieniečio būklė neleidžia keliauti arba

– kyla reali [1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK)] 3 straipsnio pažeidimo grėsmė dėl medicininių priežasčių.

7.1.1. Užsieniečio būklė neleidžia keliauti

Pagal [Užsieniečių įstatymo] 64 straipsnį atidedamas užsieniečio išvykimas, jeigu [*Bureau Medische Advisering* (BMA) (Medicinos tarnyba prie Saugumo ir teisingumo ministerijos, Nyderlandai)] nurodo, kad medicininiu požiūriu užsieniečio ar jo šeimos nario sveikatos būklė neleidžia keliauti.

<…>

7.1.3. Reali EŽTK 3 straipsnio pažeidimo grėsmė dėl medicininių priežasčių

Pagal [Užsieniečių įstatymo] 64 straipsnį atidedamas užsieniečio išvykimas, jeigu dėl medicininių priežasčių kyla reali EŽTK 3 straipsnio pažeidimo grėsmė.

Reali EŽTK 3 straipsnio pažeidimo grėsmė kyla tik jeigu:

– iš BMA nuomonės matyti, kad labai tikėtina, jog medicininio gydymo nebuvimas sukels sveikatos krizę ir

– būtino medicininio gydymo nėra kilmės ar nuolatinės gyvenamosios vietos šalyje arba

– medicininis gydymas yra, bet paaiškėja, kad jis akivaizdžiai neprieinamas.

Sveikatos krizė

IND sveikatos krizę aiškina kaip situaciją, kai užsienietis serga liga, dėl kurios remiantis naujausiomis medicinos mokslo žiniomis konstatuojama, kad nutraukus gydymą asmuo per trijų mėnesių laikotarpį mirs, taps neįgalus arba patirs kitokių sunkių psichinių arba fizinių sutrikimų.

<…>“

II. Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla, prejudiciniai klausimai ir procesas Teisingumo Teisme

8. 1988 m. gimęs Rusijos pilietis X, būdamas 16 metų, susirgo reta kraujo vėžio forma, dėl kurios šiuo metu gydomas Nyderlanduose. Jis gydomas, be kita ko, taikant flebotomiją ir naudojant medicinines kanapes skausmui malšinti. Toks jo gydymas kanapėmis Rusijoje nėra leidžiamas.

9. 2013 m. spalio 31 d. X pirmą kartą pateikė prašymą suteikti prieglobstį Nyderlanduose. Vis dėlto *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* nusprendė, kad už šio prašymo nagrinėjimą yra atsakinga Švedijos Karalystė. Šis sprendimas tapo galutinis.

10. 2013 m. gruodžio 13 d. X, remdamasis Užsieniečių įstatymo 64 straipsniu, prašė atidėti išsiuntimą dėl medicininių problemų. Atsakovė atmetė šį prašymą 2013 m. gruodžio 24 d. sprendimu, kuris taip pat tapo galutinis.

11. 2016 m. gegužės 19 d. X pateikė naują prašymą suteikti prieglobstį Nyderlanduose, nes baigėsi terminas, per kurį jis galėjo būti perduotas Švedijai. Grįsdamas šį prašymą X tvirtina, kad Rusijoje jam taikytas medicininis gydymas turėjo šalutinį poveikį ir vėliau jis sužinojo, kad kanapių vartojimas medicininėms reikmėms labiau atitiko jo sveikatos būklę. Kadangi jo kilmės šalyje kanapių vartojimas draudžiamas, jis augino kanapes medicininėms reikmėms, todėl susidūrė su tokiomis problemomis, kad jam nuo šiol reikia tarptautinės apsaugos. Tame prašyme X taip pat vėl prašė atidėti išsiuntimą pagal Užsieniečių įstatymo 64 straipsnį.

12. Valstybės sekretorius, gavęs BMA nuomonę, 2018 m. kovo 29 d. sprendimu atmetė X prašymą suteikti prieglobstį ir nusprendė, kad problemos, su kuriomis prašytojas teigia susidūręs Rusijoje, neįtikinamos. Taip pat jis nusprendė, kad prašytojui negali būti išduotas įprastas leidimas gyventi šalyje, ir netenkino prašymo sustabdyti jo pareigos išvykti taikymą pagal Užsieniečių įstatymo 64 straipsnį.

13. *Rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch* (Hagos teismas, posėdžiaujantis Hertogenbose, Nyderlandai) 2018 m. gruodžio 20 d. sprendimu, kurį *Raad van State* (Valstybės Taryba, Nyderlandai) patvirtino 2019 m. kovo 28 d., iš dalies panaikino tą sprendimą. Nors jis patvirtino, kad X neturi teisės prašyti suteikti pabėgėlio ar papildomos apsaugos gavėjo statuso, vis dėlto jis valstybės sekretoriui nurodė dar kartą išnagrinėti X argumentą dėl jo teisės gauti leidimą gyventi šalyje pagal EŽTK 8 straipsnį ir prašymą taikyti Užsieniečių įstatymo 64 straipsnį.

14. 2020 m. vasario 19 d. valstybės sekretorius vėl atsisakė išduoti X terminuotą leidimą gyventi šalyje pagal EŽTK 8 straipsnį ir atidėti jo išsiuntimą. Tuo pačiu dokumentu valstybės sekretorius priėmė sprendimą dėl grąžinimo, kuriuo X raginamas išvykti iš Nyderlandų teritorijos per keturias savaites.

15. X pateikė skundą dėl šio sprendimo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme. Jis mano, kad jam turi būti išduotas leidimas gyventi šalyje pagal EŽTK 8 straipsnį ar bent atidėtas išsiuntimas pagal Užsieniečių įstatymo 64 straipsnį. Šiuo klausimu jis teigia, kad skausmo malšinimas kanapėmis jam iš esmės toks svarbus, kad nutraukus gydymą jis nebegalėtų deramai gyventi. Konkrečiai kalbant, jis nurodo, kad nutraukus gydymą skausmas būtų toks didelis, kad jis nebegalėtų nei miegoti, nei maitintis, o tai sukeltų ne tik fizinių, bet ir psichinių pasekmių, lemtų depresiją ir polinkį į savižudybę.

16. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pirmiausia pažymi, kad pagal Nyderlandų teisės aktus išsiuntimas gali būti atidėtas, jeigu medicininiu požiūriu užsieniečio būklė neleidžia keliauti arba kyla reali EŽTK 3 straipsnio pažeidimo grėsmė dėl medicininių priežasčių. Pastaruoju atveju BMA nuomonėje turi būti nurodyta, kad, pirma, nutraukus gydymą tikėtina „sveikatos krizė“ ir, antra, kilmės šalyje nėra reikiamo gydymo arba užsieniečiui jis neprieinamas.

17. Per 2016 m. gegužės 19 d. pradėtą prieglobsčio procedūrą X pateikė įvairių medicininių dokumentų, siekdamas pagrįsti teiginį, kad jo sveikatos problemos pateisina išsiuntimo sustabdymą.

18. Gavusi valstybės sekretoriaus prašymą BMA priimtose nuomonėse, be kita ko, nurodė, kad, nors tikėtina, kad, netaikant flebotomijos, X ištiks sveikatos krizė per trumpą laikotarpį, vis dėlto toks gydymas prieinamas Rusijoje. Tačiau BMA nusprendė, kad, atsižvelgiant į neįrodytą medicininį kanapių poveikį, neįmanoma spręsti dėl medicininių gydymo kanapėmis nutraukimo pasekmių. Taip pat BMA pažymėjo, kad nepranešta apie jokius sutrikimus dėl skausmo, galinčius lemti X mirtį ar jo priklausomybę atliekant kasdienius veiksmus. Taigi BMA nusprendė, kad negalima tvirtinti, jog kanapių vartojimas apsaugo nuo greitai ištinkančios sveikatos krizės. Galiausiai BMA nurodė, kad yra pakankamai kitų vaistų nuo skausmo, kuriuos X gali vartoti.

19. Vis dėlto, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, iš X pateiktos informacijos matyti, kad jį gydantys gydytojai mano, kad medicininės kanapės yra vienintelis tinkamas gydymas skausmui malšinti ir kad kiti vaistai nuo skausmo turi kontraindikacijų. Be to, šio teismo nuomone, X tinkamai teisiškai įrodė, kad gydymas medicininėmis kanapėmis skiriamas ir taikomas tik jeigu kiti skausmo malšinimo būdai ne tik neveiksmingi, bet ir turi kontraindikacijų.

20. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat konstatuoja, kad X kilmės šalyje nėra jokio tinkamo gydymo skausmui malšinti, įskaitant gydymą naudojant medicinines kanapes. Todėl, jeigu nebus atidėtas jo išsiuntimas, gydymas skausmui malšinti bus nutrauktas ir

skausmas padidės. Šiuo klausimu tas teismas primena, kad X pateikė informacijos, iš kurios matyti, kad dėl medicininių kanapių vartojimo skausmas pasidarė bent pakenčiamas. Vis dėlto iš šios informacijos negalima nustatyti, ar nutraukus gydymą padidėjęs skausmas sukels sunkesnius ligos simptomus, nors, atsižvelgiant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo turimą informaciją, tikėtina, kad to nebus.

21. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad prieš paskiriant medicininę ekspertizę dėl galimo X skausmo padidėjimo, jeigu jis nebebus gydomas medicininėmis kanapėmis, būtina, aiškinant Sąjungos teisę, nustatyti atsižvelgimą į tokį veiksnį reglamentuojantį teisinį pagrindą.

22. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad, pirma, Teisingumo Teismas dar nėra išaiškinęs Chartijos 19 straipsnio 2 dalies, siejamos su jos 1 ir 4 straipsniais, siekiant nustatyti, ar medicininės priežastys gali būti trečiosios šalies piliečio išsiuntimo kliūtis, jeigu jo ligos simptomai negali pasunkėti, bet grąžinimo atveju labai padidėtų skausmas, nes jo kilmės šalyje nėra tinkamo medicininio gydymo.

23. Antra, šis teismas pažymi, kad pagal *Raad van State* (Valstybės Taryba) suformuotą teismo praktiką, kurioje remiamasi reikalavimu, kad sveikatos būklė pablogėtų greitai, kaip tai suprantama pagal Sprendimą *Paposhvili prieš Belgiją*[4], vertinant, ar nutraukus asmens gydymą jį ištiks sveikatos krizė, turi būti atsižvelgiama tik į medicinines pasekmes, kylančias per trijų mėnesių laikotarpį nutraukus medicininį gydymą. Vis dėlto, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, tame sprendime EŽTT nenurodė aiškaus termino. Taigi jis mano, kad būtina nustatyti, ar sunkiai sergančio trečiosios šalies piliečio medicininio gydymo nutraukimo pasekmės jo grąžinimo į kilmės šalį atveju gali būti siejamos su Chartijos 4 straipsniu, tik jeigu jos kyla per trijų mėnesių laikotarpį, neatsižvelgiant į ligos pobūdį ir medicininį gydymą.

24. Trečia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad *Raad van State* (Valstybės Taryba) nusprendė, kad pagal Užsieniečių įstatymo 64 straipsnį taip pat reikalaujama išnagrinėti, ar būtent sprendimas išsiųsti labai sunkia fizine ar psichikos liga sergantį trečiosios šalies pilietį gali lemti realią EŽTK 3 straipsnio pažeidimo grėsmę. Vis dėlto šis vertinimas atliekamas tik nagrinėjant tokio piliečio pajėgumą keliauti, todėl BMA niekada neklausiama, ar medicininės pasekmės gali kilti vien dėl išsiuntimo, ir į šias pasekmes neatsižvelgiama siekiant nustatyti, ar dėl „sveikatos krizės“, kaip tai suprantama pagal aplinkraštį dėl užsieniečių, toks išsiuntimas negalimas, jeigu kilmės šalyje nėra tam piliečiui taikomo medicininio gydymo arba jis neprieinamas.

25. Šio teismo nuomone, vargu ar atliekant tokį patikrinimą pasekmių psichikai padidėjimas, kaip antai savižudybės grėsmė, gali būti išsiuntimo kliūtis, nors jis gali sukelti sveikatos krizę.

26. Ketvirta, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad reikia nustatyti, ar piliečio medicininė būklė ir tai, kad jam taikomas medicininis gydymas jo buvimo valstybėje narėje, gali būti privataus gyvenimo, kurio gerbimas turi būti užtikrintas pagal Chartijos 7 straipsnį ir EŽTK 8 straipsnį, dalis.

27. Šiuo atveju X teigia, kad jo medicininis gydymas susijęs su jo privačiu gyvenimu, kuris turi būti gerbiamas, ir yra kliūtis jį išsiųsti.

[4] 2016 m. gruodžio 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas, toliau – Sprendimas *Paposhvili*, CE:ECHR:2016:1213JUD004173810.

28. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja, ar valstybės narės kompetentingos institucijos turi nagrinėti, ar reikia pripažinti trečiosios šalies piliečio teisę gyventi šalyje atsižvelgiant į teisę į privatų gyvenimą dėl jo turimų didelių medicininių problemų ir medicininio gydymo šioje valstybėje ir ar šio piliečio privataus gyvenimo gerbimas yra aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti priimant sprendimą dėl jo prašymo atidėti jam taikomą išsiuntimą.

29. Šiomis aplinkybėmis *Rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch* (Hagos teismas, posėdžiaujantis Hertogenbose, Nyderlandai) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar reikšmingai padidėjęs intensyvus skausmas dėl to, kad netaikomas medicininis gydymas, esant nepakitusi[ems] [ligos simptomams], gali būti laikomas situacija, kuri prieštarauja [Chartijos] 19 straipsnio 2 daliai, siejamai su Chartijos 1 ir 4 straipsniais, kai nesustabdomas iš [Direktyvos 2008/115] kylančios pareigos išvykti taikymas?

2. Ar fiksuoto termino, per kurį turi atsirasti medicininio gydymo netaikymo pasekmės, nustatymas tam, kad būtų galima preziumuoti esant iš [Direktyvos 2008/115] kylančios pareigos išvykti vykdymo kliūčių dėl sveikatos, suderinamas su Chartijos 4 straipsniu, siejamu su Chartijos 1 straipsniu? Jei fiksuoto termino nustatymas neprieštarauja Sąjungos teisei: ar valstybei narei leidžiama nustatyti bendrą, visoms galimoms ligoms ir visoms galimoms pasekmėms vienodą, terminą?

3. Ar teisės norma, pagal kurią užsieniečio išsiuntimo pasekmės turi būti vertinamos tik tiek, kiek atsakoma į klausimą, ar ir kokiomis sąlygomis jis gali keliauti, suderinama su Chartijos 19 straipsnio 2 dalimi, siejama su Chartijos 1 ir 4 straipsniais [ir Direktyva 2008/115]?

4. Ar pagal Chartijos 7 straipsnį, siejamą su Chartijos 1 ir 4 straipsniais, atsižvelgiant į [Direktyvą 2008/115] reikalaujama, kad [nagrinėjant], ar leisti užsieniečiui gyventi šalyje remiantis [teise į privatų gyvenimą], turi būti vertinami jo sveikatos būklės ir atitinkamo gydymosi toje valstybėje narėje aspektai? Ar pagal Chartijos 19 straipsnio 2 dalį, siejamą su Chartijos 1 ir 4 straipsniais, atsižvelgiant į [Direktyvą 2008/115] reikalaujama, kad nusprendžiant, ar sveikatos problemos gali būti laikomos išsiuntimo kliūtimis, būtų [atsižvelgiama] į privatų ir šeimos gyvenimą, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 7 straipsnį?“

30. Rašytines pastabas pateikė X, Nyderlandų vyriausybė ir Europos Komisija.

31. Šios šalys buvo išklausytos per 2022 m. kovo 7 d. teismo posėdį.

III. Analizė

A. Dėl Teisingumo Teismo kompetencijos ir prejudicinių klausimų priimtinumo

32. Nyderlandų vyriausybė teigia, kad, pirma, prejudiciniai klausimai nepriimtini, nes prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas juos pateikė pernelyg anksti. Kadangi Direktyva 2008/115 taikoma tik jeigu nustatytas atitinkamo trečiosios šalies piliečio neteisėtas buvimas, tos vyriausybės nuomone, šios direktyvos, siejamos su Chartija, išaiškinimas nebūtinas pagrindinei bylai išnagrinėti, o prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pirmiausia reikia nustatyti, ar X turi teisę gauti leidimą gyventi Nyderlanduose.

33. Šiam argumentui atmesti pakanka priminti, kad pagal Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją nacionaliniai teismai gali laisvai kreiptis *bet kuriuo, kaip jie mano, tinkamu proceso momentu*[5], todėl prašymas priimti prejudicinį sprendimą negali būti laikomas nepriimtinu vien todėl, kad pateikti jį buvo nuspręsta ankstyvoje nacionalinio proceso stadijoje. Be to, Teisingumo Teismas jau nusprendė atsakyti į prejudicinius klausimus, kurie jam nacionalinio teismo buvo pateikti prieš tai, kai šis sprendė, ar bylą galima išnagrinėti vien pagal nacionalinę teisę[6].

34. Antra, Nyderlandų vyriausybė mano, kad antrasis prejudicinis klausimas nepriimtinas, nes pateiktas dėl konkretaus termino, taikytino bet kurio trečiosios šalies piliečio sveikatos būklės pablogėjimui įvertinti vykdant jo išsiuntimą, teisėtumo, nors šis terminas nėra lemiama aplinkybė pagrindinei bylai išnagrinėti.

35. Šiam argumentui negalima pritarti. Dėl X priimtas sprendimas grąžinti buvo grindžiamas, be kita ko, atmesta galimybe, kad grąžinus per trumpą laiką ištiks sveikatos krizė. Taigi nėra abejonių, kad pagal taikytinus Nyderlandų teisės aktus sveikatos krizės egzistavimas vertinamas atsižvelgiant į aplinkraštyje dėl užsieniečių numatytą trijų mėnesių terminą. Be to, klausimas dėl šio termino teisėtumo juo labiau esminis, nes iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad, priešingai, nei rašytinėse pastabose tvirtina Nyderlandų vyriausybė, X patiria skausmą dėl ligos ir jo kilmės šalyje, t. y. Rusijoje, nėra jokio pakaitinio gydymo jo skausmui malšinti.

36. Galiausiai, trečia, Nyderlandų vyriausybė mano, kad Teisingumo Teismas neturi kompetencijos nagrinėti ketvirtojo prejudicinio klausimo, nes jis pateiktas siekiant sužinoti, ar teisė gyventi šalyje gali kilti iš EŽTK 8 straipsnio. Be to, šios vyriausybės nuomone, šis klausimas nepriimtinas tiek, kiek prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar pagal Chartijos 7 straipsnį valstybės narės turi suteikti teisę gyventi šalyje visiems trečiųjų šalių piliečiams, kurių padėtis tokia, kaip X.

37. Dar kartą pažymiu, kad nepritariu Nyderlandų vyriausybės argumentams. Pirma, neginčijama, kad tas klausimas siejamas ne su EŽTK 8 straipsniu, o su Chartijos 7 straipsniu. Antra, siekiant išsiaiškinti, ar tam trečiosios šalies piliečiui turi būti suteikta teisė gyventi šalyje, ketvirtąjį prejudicinį klausimą reikia išnagrinėti iš esmės[7].

38. Taigi manau, kad Teisingumo Teismas turi kompetenciją nagrinėti šį prašymą priimti prejudicinį sprendimą ir jis visas yra priimtinas.

B. Dėl esmės

1. Dėl pirmojo ir antrojo klausimų

39. Dviem pirmaisiais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar Direktyva 2008/115, siejama su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nedraudžiama išsiųsti sunkiai sergančio ir neteisėtai valstybės narės teritorijoje esančio trečiosios šalies piliečio, jeigu kilmės šalyje dėl neįteisinto

[5] Žr., be kita ko, 2019 m. birželio 26 d. Sprendimą *Addiko Bank* (C-407/18, EU:C:2019:537, 35 ir 39 punktai).

[6] 2020 m. spalio 29 d. Sprendimas *Veselības ministrija* (C-243/19, EU:C:2020:872, 63 punktas).

[7] Žr. 2012 m. kovo 29 d. Sprendimą *3M Italia* (C-417/10, EU:C:2012:184, 23 punktas).

vienintelio veiksmingo gydymo vaistais nuo skausmo šis labai padidės, o kiti ligos simptomai nepakis, arba bent šis reikšmingas skausmo padidėjimas pasireikš po ilgesnio nei trijų mėnesių laikotarpio jam grįžus į kilmės šalį.

a) Pirminės pastabos

40. Pirmiausia pažymėtina, kad remiantis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodyta informacija atitinkamas trečiosios šalies pilietis X negali prašyti suteikti pabėgėlio statuso, papildomos apsaugos ar įprasto leidimo gyventi Nyderlanduose. X padėtis apibūdinama kaip „neteisėtas buvimas“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2008/115 3 straipsnio 2 punktą, nes jis yra Nyderlandų teritorijoje, nors neatitinka 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/399 dėl taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodekso (Šengeno sienų kodeksas)[8] 5 straipsnyje nustatytų atvykimo sąlygų ar kitų atvykimo, buvimo ar gyvenimo šioje valstybėje sąlygų. Vadinasi, X padėčiai taikomos šios direktyvos nuostatos.

41. Pagal ją valstybės narės įpareigotos, be kita ko, priimti sprendimą grąžinti kiekvieną jų teritorijoje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį (6 straipsnis) ir imtis visų būtinų priemonių, kad įvykdytų tokį sprendimą, jeigu jis neišvyksta savanoriškai (8 straipsnis). Kadangi nacionalinėmis grąžinimo procedūromis įgyvendinama Direktyva 2008/115, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnį, pastaroji taikytina šioje byloje.

42. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, dėl sunkios ligos, kuria serga X, jo išsiuntimo kliūtis gali būti Chartijos 4 straipsnis („Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žemina[mą] elgesį arba būti taip baudžiamas“) ir Chartijos 19 straipsnio 2 dalis („Niekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje <…> jis gali patirti <…> nežmonišką ar žemina[mą] elgesį <…>“). Kadangi šis draudimas iš esmės dar kartą patvirtintas Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje, dviejuose pirmuosiuose performuluotuose klausimuose reikia daryti nuorodą į pastarąjį straipsnį, siejamą su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi.

43. Kaip matyti iš Su Chartija susijusių išaiškinimų[9], Chartijos 4 straipsnyje nurodyta teisė atitinka EŽTK 3 straipsnyje garantuotą teisę, o Chartijos 19 straipsnio 2 dalis atspindi reikšmingą EŽTT jurisprudenciją dėl EŽTK 3 straipsnio. Todėl pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį šių dviejų nuostatų esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta EŽTK 3 straipsnyje, jeigu tai nepažeidžia Sąjungos teisės ir Teisingumo Teismo autonomijos.

44. Atsakymą į klausimą, ar pagal Chartijos 4 straipsnį ir 19 straipsnio 2 dalį[10] valstybei narei draudžiama išsiųsti sunkiai sergantį ir neteisėtai joje esantį trečiosios šalies pilietį, ir, jei taip, kokiomis sąlygomis, nulems EŽTT priimtų sprendimų *N. prieš Jungtinę Karalystę*[11] ir *Paposhvili* bei Teisingumo Teismo sprendimų *Abdida*, *C. K. ir kt.*[12] ir *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio*

[8] OL L 77, 2016, p. 1.

[9] OL C 303, 2007, p. 17.

[10] Paprastumo sumetimais toliau šioje išvadoje nurodysiu tik Chartijos 4 straipsnį, nes pagal Chartijos 19 straipsnio 2 dalį išsiuntimo atveju taikomas tame 4 straipsnyje įtvirtintas nežmoniško ir žeminamo elgesio draudimas.

[11] 2008 m. gegužės 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas, CE:ECHR:2008:0527JUD002656505.

[12] 2014 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453) ir 2017 m. vasario 16 d. Sprendimas *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127).

nuo kankinimų, papildoma apsauga), kuriuose daugiausia taikomi EŽTT nustatyti principai, nagrinėjimas. Iš tikrųjų šis nagrinėjimas leis nustatyti teisinį kriterijų, kuris turi būti taikomas siekiant patikrinti, ar tas išsiuntimas nepažeidžia nežmoniško ir žeminamo elgesio draudimo.

45. Prieš pradedant analizę būtina trumpai paaiškinti, kodėl Teisingumo Teismo jurisprudencija, suformuota Sprendime *N. S. ir kt.*, Sprendime *Jawo* ir Sprendime *Ibrahim ir kt.*[13], kuriuose taikyti EŽTT sprendime *M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją*[14] pateikti išaiškinimai, netaikytini pagrindinės bylos aplinkybėms, kaip per teismo posėdį teigė visi suinteresuotieji asmenys.

46. Šiuose sprendimuose Teisingumo Teismas nusprendė, kad tarptautinės apsaugos prašytojo perdavimas iš vienos valstybės kitai pažeidžia nežmoniško ir žeminamo elgesio draudimą, jeigu šis asmuo yra „visiškai [priklausomas] nuo valstybės pagalbos“ ir jeigu „dėl [pastarosios valstybės] institucijų abejingumo [jis], nepriklausomai nuo savo valios ir asmeninio pasirinkimo, patektų į *nepaprastai sunkią materialinę padėtį*, dėl kurios negalėtų patenkinti elementariausių savo poreikių, pavyzdžiui, visų pirma pavalgyti, nusiprausti ir turėti būstą, ir kuri *kenktų jo fizinei ar psichinei sveikatai* ar ją pablogintų taip, kaip nesuderinama su žmogaus orumu“[15].

47. Atsižvelgdamas į tai, kad Chartijos 4 straipsnis yra absoliutaus pobūdžio, manau, neginčytina, kad šis kriterijus gali būti taikomas ir tada, kai valstybė narė ketina grąžinti neteisėtai joje esantį trečiosios šalies pilietį į kilmės šalį. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad šiuo atveju X tik teigia, kad jo grąžinimas į Rusiją labai pakenktų jo sveikatai, bet niekada netvirtino, kad jis yra visiškai priklausomas nuo valstybės pagalbos, o grąžintas į Rusiją patektų į „nepaprastai sunkią materialinę“ padėtį dėl šios šalies institucijų abejingumo. Taigi, manau, pagal nurodytą jurisprudenciją reikalaujama, kad būtų priežastinis ryšys tarp šios nepaprastai sunkios materialinės padėties, nulemtos atitinkamų nacionalinių institucijų abejingumo, ir suinteresuotojo asmens sveikatos būklės pablogėjimo. Todėl tokia jurisprudencija netaikytina nagrinėjamoje byloje.

b) EŽTK 3 straipsnis, kaip negrąžinimo garantija EŽTT jurisprudencijoje

48. Sprendime *D. prieš Jungtinę Karalystę*[16] pateikta išvada suteikė galimybę vertinti, ar viešosios valdžios institucijų priimti sprendimai išsiųsti sunkia liga sergančius asmenis atitinka EŽTK 3 straipsnį. Šiame sprendime EŽTT nusprendė, kad sprendimo išsiųsti nagrinėjimas pagal EŽTK 3 straipsnį negali būti siejamas su aplinkybe, kad grėsmė, jog asmuo patirs draudžiamą elgesį, kyla dėl šalies, į kurią turi būti išsiųstas, viešosios valdžios institucijų tyčinių veiksmų. EŽTT nuomone, nedraudžiama nagrinėti situacijų, kai ši grėsmė kyla dėl veiksnių, negalinčių tiesiogiai ar netiesiogiai lemti šių institucijų atsakomybės ar kurie, vertinami atskirai, savaime nepažeidžia šio straipsnio nuostatų.

[13] 2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas (C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865); 2019 m. kovo 19 d. sprendimas (C-163/17, EU:C:2019:218) ir 2019 m. kovo 19 d. sprendimas (C-297/17, C-318/17, C-319/17 ir C-438/17, EU:C:2019:219).

[14] 2011 m. sausio 21 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609).

[15] 2019 m. kovo 19 d. Sprendimas *Jawo* (C-163/17, EU:C:2019:218, 92 punktas) ir 2019 m. kovo 19 d. Sprendimas *Ibrahim ir kt.* (C-297/17, C-318/17, C-319/17 ir C-438/17, EU:C:2019:219, 90 punktas). Pasviruoju šriftu išskirta mano.

[16] 1997 m. gegužės 2 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:1997:0502JUD003024096, 49 ir 50 punktai).

49. Šis požiūris išplėtotas Sprendime *Pretty prieš Jungtinę Karalystę*, kuriame nurodyta, kad „natūraliai atsiradusios ligos sukelta kančia <…> gali patekti į [EŽTK] 3 straipsnio taikymo sritį, jeigu ji padidėja arba gali *padidėti* dėl elgesio, susijusio su sulaikymo, išsiuntimo sąlygomis ar kitomis priemonėmis, už kurį atsakingomis gali būti pripažįstamos valdžios institucijos“ [17].

50. Sprendime *D. prieš Jungtinę Karalystę* dėl sprendimo išsiųsti ŽIV sergantį asmenį EŽTT nusprendė, kad tokio sprendimo vykdymas šiam asmeniui kelia realią grėsmę numirti ypač skausmingomis aplinkybėmis, ir tai yra nežmoniškas elgesys, kaip tai suprantama pagal EŽTK 3 straipsnį. Šiuo klausimu EŽTT pabrėžė, kad, nors užsieniečiai, kuriems taikomas sprendimas išsiųsti, iš esmės negali reikalauti teisės pasilikti priimančioje valstybėje, kad galėtų toliau gauti šios valstybės užtikrinamą medicininę ir socialinę pagalbą, EŽTK 3 straipsnio pažeidimas nagrinėtoje byloje motyvuotas taikytomis „labai išimtinėmis aplinkybėmis“ ir „privalomomis humanitarinėmis priežastimis“ [18]. EŽTT atsižvelgė, be kita ko, į aplinkybę, kad sprendimo išsiųsti adresato ligos stadija buvo pažengusi ir kad staigus gydymo paslaugų nutraukimas priimančiojoje valstybėje, taip pat galimybės gauti tinkamą gydymą jo kilmės šalyje nebuvimas, sumažintų viltį išgyventi ir jam sukeltų didelių fizinių bei psichinių kančių [19].

51. Byloje, kurioje priimtas Sprendimas *N. prieš Jungtinę Karalystę* [20], EŽTT iš esmės buvo prašoma nustatyti mažesnę šią reikšmingumo ribą pateikiant platesnį sąvokos „labai išimtinės aplinkybės“ išaiškinimą.

52. Šioje byloje nagrinėtas asmens, kurio kraujo tyrimo dėl žmogaus imunodeficito viruso rezultatas buvo teigiamas, ir jo būklė buvo stabili dėl priimančiojoje valstybėje taikyto gydymo, išsiuntimas. Vis dėlto neginčyta, kad nutraukus šį gydymą suinteresuotosios sveikatos būklė būtų greitai pablogėjusi ir ji per kelerius metus būtų mirusi, jausdama diskomfortą ir kančias. Šiuo klausimu pareiškėja teigė, kad, pirma, neturėjo lėšų tam gydymui reikiamiems vaistams nusipirkti kilmės šalyje (Ugandoje) ir, antra, toje šalyje gyvenusi jos šeima nebūtų norėjusi ir galėjusi jos prižiūrėti jai sunkai susirgus.

53. Vis dėlto EŽTT nusprendė, kad Sprendime *D. prieš Jungtinę Karalystę* nustatytas aukštas sunkumo lygis, taikytas vėlesnėje jo jurisprudencijoje, turi būti išlaikytas [21].

54. Siekdamas išsiaiškinti, ar tos bylos *N. prieš Jungtinę Karalystę* aplinkybės buvo labai išimtinės, EŽTT sprendė pagal pareiškėjos sveikatos būklės sunkumą numatyto išsiuntimo momentu ir išsamiai nenagrinėjo, ar šalyje, į kurią turi būti išsiųsta, ji faktiškai galėjo gauti reikiamą gydymą ir sveikatos priežiūrą. Konkrečiau kalbant, EŽTT nusprendė, kad tai, jog teismo sprendimo paskelbimo metu pareiškėjos būklė nebuvo kritinė ir ji galėjo keliauti, paneigė „labai išimtinių aplinkybių“ buvimą, todėl EŽTK 3 straipsnis nebuvo pažeistas. To teismo nuomone, šiam vertinimui neturėjo reikšmės tai, kad, suinteresuotąją išsiuntus į Ugandą, jos padėtis būtų pablogėjusi ir, be kita ko, būtų sumažėjusi viltis išgyventi [22].

[17] 2002 m. balandžio 29 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2002:0429JUD000234602, 52 punktas). Pasviruoju šriftu išskirta mano.

[18] 1997 m. gegužės 2 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *D. prieš Jungtinę Karalystę* (CE:ECHR:1997:0502JUD003024096, 54 punktas).

[19] Ten pat, 50–52 punktai.

[20] 2008 m. gegužės 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2008:0527JUD002656505).

[21] Ten pat, 43 punktas.

[22] Ten pat, 50 ir 51 punktai.

55. Vėliau Sprendime *Paposhvili* EŽTT nusprendė, kad EŽTK 3 straipsnio taikymas tik ant mirties slenksčio atsidūrusių asmenų išsiuntimui, kaip jis tai darė nuo tada, kai priėmė Sprendimą *N. prieš Jungtinę Karalystę*[23], lėmė tai, kad šia nuostata negalėjo pasinaudoti sunkiai sergantys užsieniečiai, kurių padėtis nėra tokia kritinė. Tas teismas nurodė, kad dėl reikalavimo užtikrinti EŽTK 3 straipsnio veiksmingumą formuluotę „kiti labai išimtiniai atvejai“ reikia aiškinti taip, kad tos nuostatos teikiama apsauga turi būti taikoma ir šiems asmenims[24].

56. Konkrečiau kalbant, EŽTT nusprendė, kad „kiti labai išimtiniai atvejai“ yra „sunkiai sergančio asmens išsiuntimo atvejai, kai galima pagrįstai manyti, kad, nors nėra greitai ištiksiančios mirties grėsmės, dėl nesančio tinkamo gydymo ar jo neprieinamumo šalyje, į kurią turi būti išsiųstas, šiam asmeniui kyla *realus* pavojus, kad *reikšmingai, greitai ir negrįžtamai* pablogės jo sveikatos būklė, todėl jis patirs didelių kančių arba gerokai sumažės jo viltis išgyventi“[25].

57. Toje byloje pareiškėjas sirgo ypač sunkia liga. Iš jo pateiktos informacijos buvo matyti, kad dėl Belgijoje jam taikyto gydymo sveikatos būklė buvo stabili, ir, jeigu būtų tekę nutraukti šį gydymą, jo vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė būtų trumpesnė nei 6 mėnesiai. EŽTT laikė įtikinamais pareiškėjo teiginius, kad jo kilmės šalyje tokio gydymo nebuvo ir jis neturėjo jokių garantijų, kad jam bus prieinamos kitos jo ligos gydymo formos šioje šalyje[26]. EŽTT konstatavo EŽTK 3 straipsnio pažeidimą, nes kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos, atsižvelgdamos į duomenis apie jo sveikatos būklę ir tinkamo gydymo buvimą Gruzijoje, neįvertino pareiškėjui kylančios grėsmės[27].

58. Sprendime *Paposhvili* nustatytas kriterijus, taikomas siekiant patikrinti, ar sprendimo išsiųsti sunkiai sergantį asmenį vykdymas yra nežmoniškas arba žeminamas elgesys, kaip tai suprantama pagal EŽTK 3 straipsnį, visai neseniai buvo patvirtintas EŽTT didžiosios kolegijos priimtame Sprendime *Savran prieš Daniją*[28].

59. Reikia pateikti patikslinimų dėl šio kriterijaus taikymo srities. Nors dėl šio kriterijaus tikrai išplečiama EŽTK 3 straipsnio taikymo sritis, nes sunkumo lygio apibrėžtis šio straipsnio teikiamos apsaugos gavėjais leidžia laikyti ir asmenis, kurie nėra ant mirties slenksčio, EŽTT ypač akcentavo šio išplėtimo *santykinį* pobūdį[29], kaip matyti, be kita ko, iš trijų aspektų. Pirma, jis pakartojo, kad atvejai, kai pagal EŽTK 3 straipsnį draudžiama išsiųsti sunkiai sergantį asmenį, yra „labai išimtiniai“. Antra, jis nurodė, kad šie atvejai „atitinka aukštą lygį, reikalaujamą siekiant taikyti [EŽTK] 3 straipsnį sunkiai sergančių užsieniečių išsiuntimo bylose“. Trečia, jo nustatytas sunkumo lygis suponuoja tai, kad asmens, dėl kurio priimtas sprendimas išsiųsti, sveikatos būklė turi pablogėti ne tik „reikšmingai“ ir „negrįžtamai“, bet ir „greitai“. Nors du pirmieji aspektai yra esminiai gresiančios žalos elementai, kai kalbama apie visiškai virtualų, nors ir galimą numatyti, EŽTK pažeidimą[30], paskutinis aspektas gali būti paaiškinamas tik siekiu kuo labiau riboti asmenų, kuriems gali būti taikoma EŽTK 3 straipsnio apsauga, ratą.

[23] 2008 m. gegužės 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2008:0527JUD002656505).

[24] Sprendimo *Paposhvili* 181 ir 183 punktai.

[25] Ten pat, 183 punktas. Pasviruoju šriftu išskirta mano.

[26] Ten pat, 194–198 punktai.

[27] Ten pat, 205 ir 206 punktai.

[28] 2021 m. gruodžio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2021:1207JUD005746715).

[29] Šiuo klausimu žr. Mavronicola N. „Specifying the *Non-Refoulement* Duty under Article 3 ECHR“, *Torture, Inhumanity and Degradation under Article 3 of the ECHR: Absolute Rights and Absolute Wrongs*, Hart Publishing, Oxford, 2021, p. 181.

[30] 1989 m. liepos 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Soering prieš Jungtinę karalystę* (CE:ECHR:1989:0707JUD001403888, 90 punktas).

c) Chartijos 4 straipsnis, kaip negrąžinimo garantija Teisingumo Teismo jurisprudencijoje

60. Dėl reikšmingos Teisingumo Teismo jurisprudencijos pažymėtina, kad joje keturis kartus aiškiai nurodytas kriterijus, kuris turi būti taikomas siekiant išsiaiškinti, ar priverstinis sunkiai sergančio asmens perkėlimas yra nežmoniškas ir žeminamas elgesys, kaip tai suprantama pagal EŽTK 3 straipsnį.

61. Byloje *Abdida* Teisingumo Teismas, atsižvelgdamas į EŽTT sprendimą *N. prieš Jungtinę Karalystę*[31], nusprendė, kad sprendimas grąžinti, reiškiantis, kad sunkia liga sergantis trečiosios šalies pilietis bus išsiųstas į šalį, kurioje nėra tinkamo gydymo, ypač išskirtiniais atvejais pažeidžia Chartijos 4 straipsnį. Be to, jis nurodė: šiems atvejams būdinga, kad trečiosios šalies piliečio išsiuntimas į šalį, kur egzistuoja rimta grėsmė jam patirti nežmonišką ar žeminamą elgesį, gali lemti ypač didelę ir nepataisomą žalą. Teisingumo Teismas nusprendė, kad siekiant veiksmingos teisių gynimo priemonės dėl tokio sprendimo grąžinti būtina, kad ši teisių gynimo priemonė turėtų stabdomąjį poveikį, nes dėl šio sprendimo vykdymo tam piliečiui kyla *rimta grėsmė, kad smarkiai ir negrįžtamai pablogės jo sveikatos būklė*[32]. Paskui šis kriterijus buvo pakartotas Sprendime *CPAS de Seraing*[33].

62. Byloje *C. K. ir kt.* Teisingumo Teismo buvo klausiama, ar prieglobsčio prašytojos, sergančios labai sunkia psichine liga, t. y. pogimdyvine depresija su periodiškai pasireiškiančiu polinkiu į savižudybę, perdavimas iš Slovėnijos į Kroatiją pagal Dublino sistemą yra nežmoniškas ir žeminamas elgesys, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį.

63. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas, atsižvelgdamas į EŽTT jurisprudenciją, pirmiausia nurodė, jog neatmestina galimybė, kad prašytojo perdavimas savaime gali suinteresuotajam asmeniui kelti realią nežmoniško ir žeminamo elgesio grėsmę, nepaisant priėmimo ir sveikatos priežiūros paslaugų kokybės atitinkamoje valstybėje narėje[34].

64. Dėl kriterijaus, taikytino siekiant patikrinti, ar šiuo atveju pažeistas Chartijos 4 straipsnis, Teisingumo Teismas nusprendė, kad prieglobsčio prašytojo perdavimas yra nežmoniškas ar žeminamas elgesys, jeigu *kyla tikras ir pagrįstas pavojus, kad žymiai [reikšmingai] ir negrįžtamai pablogės jo sveikatos būklė*[35]. Toliau jis nurodė, kad jeigu prašytojas pateikia pakankamai objektyvių įrodymų, patvirtinančių itin sunkią jo sveikatos būklę ir dideles bei negrįžtamas jo perdavimo pasekmes, kompetentingos valdžios institucijos turi išnagrinėti šiuos įrodymus, atsižvelgdamos į *visas* perdavimo pasekmes, o ne vien į prieglobsčio prašytojo fizinio vežimo sukeliamas pasekmes[36].

65. Teisingumo Teismo didžioji kolegija šį požiūrį patvirtino ir taikė, kiek tai susiję su Direktyva 2008/115, Sprendime *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)*. Teisingumo Teismo buvo prašoma nuspręsti, ar turi būti suteikiama papildoma apsauga nuo kilmės šalies valdžios institucijų kankinimo nukentėjusiam piliečiui, kuriam kilusios sunkios psichologinės pasekmės gali iš esmės pasunkėti, jeigu jis bus grąžintas į kilmės šalį.

[31] 2008 m. gegužės 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *N. prieš Jungtinę Karalystę* (CE:ECHR:2008:0527JUD002656505).

[32] 2014 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453, 45–50 punktai).

[33] 2020 m. rugsėjo 30 d. sprendimas (C-402/19, EU:C:2020:759, 36 punktas).

[34] 2017 m. vasario 16 d. Sprendimas *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 68 ir 71–73 punktai).

[35] 2017 m. vasario 16 d. Sprendimas *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 74 punktas).

[36] 2017 m. vasario 16 d. Sprendimas *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 75 ir 76 punktai).

66. Nagrinėdamas šį klausimą Teisingumo Teismas, be kita ko, pabrėžė, kad pagal EŽTT jurisprudenciją dėl sunkiai sergančių asmenų išsiuntimo reikia, kad dėl išsiuntimo patiriama kančia siektų bent minimalų sunkumą, kokio reikalaujama, kad būtų pažeistas EŽTK 3 straipsnis, ir priminė, kad šį vertinimą EŽTT atliko, taikydamas Sprendime *Paposhvili* nustatytą kriterijų [37].

67. Šiame svarstymų etape buvo galima pagrįstai tikėtis, kad Teisingumo Teismas taikys šį kriterijų kaip savąjį, tvirtindamas, kad jį reikia taikyti ir siekiant nustatyti situacijas, kai pagal Chartijos 4 straipsnį draudžiama išsiųsti sunkiai sergantį asmenį. Taigi paskesniame Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* punkte nurodyta: „[p]agal tą patį požiūrį Chartijos 4 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad itin sunkios fizinės ar psichinės būklės trečiosios šalies piliečio išsiuntimas yra nežmoniškas ir žemina[mas] elgesys <…>, jeigu dėl šio išsiuntimo kyla *realus ir pagrįstas pavojus, kad jo sveikatos būklė gerokai ir nepataisomai pablogės*“ [38].

68. Šiuo atveju taikytas kriterijus, kurį Teisingumo Teismas jau taikė Sprendime *C. K. ir kt.* [39], skiriasi nuo nustatytojo Sprendime *Paposhvili*. Nors išties formuluotė „reikšmingas ir nepataisomas pablogėjimas“ semantiškai, regis, lygiavertė formuluotei „sunkus ir negrįžtamas suprastėjimas“, vis dėlto reikia konstatuoti, kad pagal šį kriterijų nereikalaujama nei to, kad suinteresuotojo asmens sveikatos būklės pablogėjimas keltų „didelių kančių“ ar kad „gerokai sumažėtų viltis išgyventi“, nei to, kad šis pablogėjimas pasireikštų „greitai“. Dėl pastarojo aspekto Teisingumo Teismas patikslino, kad taikant šį kriterijų reikia atsižvelgti į „*visas* dideles ir nepataisomas pasekmes, kurių gali atsirasti dėl šio išsiuntimo“ [40].

69. Vadinasi, Teisingumo Teismas siekė nustatyti Chartijos 4 straipsnio taikymui reikalaujamą mažesnį sunkumo lygį šių rūšių bylose, palyginti su tuo, kurio reikalaujama pagal EŽTK 3 straipsnį, remiantis Sprendimu *Paposhvili*, todėl pagal pirmesnį straipsnį draudimas išsiųsti sunkiai sergantį asmenį apima daugiau situacijų nei pagal antrąjį straipsnį. Kitaip tariant, ši Teisingumo Teismo jurisprudencija atspindi pasirinktą aiškinimą, pagal kurį labiau saugoma teisė nepatirti nežmoniško ir žeminamo elgesio.

70. Be to, šis pasirinkimas yra Teisingumo Teismo prerogatyva. Nors pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį reikalaujama, kad joje nurodytų teisių, atitinkančių EŽTK garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis būtų tokia, kaip nustatyta EŽTK, dabar sutariama, kad atsižvelgiant į tai, kad EŽTK nėra į Sąjungos teisės sistemą formaliai integruota teisės priemonė, siekiant šioje nuostatoje numatyto suderinamumo negali būti pakenkta Sąjungos teisės ir paties Teisingumo Teismo autonomijai. Vadinasi, Teisingumo Teismas gali teisėtai nustatyti kitokią tų teisių esmę ir taikymo sritį nei EŽTK įtvirtintų teisių, jeigu aiškinimu užtikrinama aukštesnio lygio apsauga nei pagal EŽTK [41]; toks rezultatas pasiektas šiuo atveju.

[37] Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 36–40 punktai.

[38] Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 41 punktas. Pasviruoju šriftu išskirta mano.

[39] 2017 m. vasario 16 d. sprendimas (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127).

[40] Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 41 ir 42 punktai. Pasviruoju šriftu išskirta mano. Taip pat žr. 2017 m. vasario 16 d. Sprendimą *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 76 punktas).

[41] 2016 m. vasario 15 d. Sprendimas *N.* (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, 47 punktas), 2017 m. rugsėjo 14 d. Sprendimas *K.* (C-18/16, EU:C:2017:680, 50 punktas) ir 2018 m. kovo 20 d. Sprendimas *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 22 ir 23 punktai). Taip pat žr. mano išvadą sujungtose bylose *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (C-924/19 PPU ir C-925/19 PPU, EU:C:2020:294, 148 ir 149 punktai).

71. Tokį Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* aiškinimą patvirtina aplinkybė, kad šiame sprendime formuluotė „pagal tą patį požiūrį“ vartojama siejant Teisingumo Teismo nustatytą kriterijų ir primintą Sprendime *Paposhvili* nustatytą kriterijų, nes tokios formuluotės vartojimas savaime rodo panašumo, o ne esminio lygiavertiškumo ryšį.

d) Taikymas pagrindinėje byloje

72. Pirmiausia primintina, kad, kaip matyti iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, X serga ypač sunkia liga, kuriai reikalingas specifinis medicininis gydymas. Neginčyta, kad, jeigu X būtų išsiųstas, vis dėlto galėtų gauti šį gydymą, nes jis egzistuoja ir yra prieinamas Rusijoje. Kita vertus, jeigu X būtų išsiųstas, jis neturėtų galimybės gauti gydytojo paskirto ir šiuo metu taikomo ligos keliamam skausmui malšinti skirto gydymo naudojant kanapes, nes Rusijoje toks draudžiamas. Nors, atrodo, menkai tikėtina, kad nutraukus tą gydymą liga pasunkėtų, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į pagrindinėje byloje pareiškėjo pateiktus reikšmingus dokumentus, mano, kad jį nutraukus padidėtų X patiriamos kančios, nes jam netinkamas joks kitas Rusijoje galimas gydymas skausmui malšinti.

73. Šiomis aplinkybėmis reikia kelti klausimą, ar konstatuotas *vien* kančių padidėjimas gali reikšti „sveikatos būklės pablogėjimą“, siekiant taikyti pirmesniame šios išvados skirsnyje primintą Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Manau, kad neišvengiamai reikia atsakyti teigiamai. Primenu, kad ši jurisprudencija grindžiama EŽTT nustatyta prielaida, kad natūraliai ar nenatūraliai atsiradusios ligos sukelta kančia gali patekti į EŽTK 3 straipsnio taikymo sritį, jeigu ji padidėja arba gali padidėti dėl elgesio, kaip antai išsiuntimo, už kurį atsakingos gali būti pripažintos valdžios institucijos [42]. Be to, pažymėta, kad toje Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nenustatyta jokių kitų aplinkybių, galinčių pagrįsti aiškinimą, pagal kurį Chartijos 4 straipsnis taikytinas tik jeigu, be išsiuntimo sukeltų kančių padidėjimo, dar būtų nustatyti pasikeitę atitinkamo asmens ligos simptomai. Pavyzdžiui, Chartijos 4 straipsnis taikytas Sprendime *MP* todėl, kad dėl pareiškėjo išsiuntimo pasunkėjo psichologinės kančios ir neatsižvelgta į jokius jo patiriamo didelio potrauminio streso ar sunkios depresijos simptomų pokyčius [43].

74. Tikrai atsižvelgiau į nagrinėjant bylą Nyderlandų vyriausybės išreikštą susirūpinimą, kad dėl subjektyvaus skausmo pobūdžio paprastų asmens, dėl kurio priimtas sprendimas išsiųsti, teiginių neturėtų pakakti Chartijos 4 straipsnio pažeidimui nustatyti. Todėl siūlau Teisingumo Teismui pasinaudoti šia galimybe aiškiai nustatyti, kaip tai padarė EŽTT Sprendime *Paposhvili*, kad šis pilietis turi pateikti įrodymų, patvirtinančių, jog yra *svarių* priežasčių manyti, kad įvykdžius šį sprendimą jam kiltų reali nežmoniško ir žeminamo elgesio grėsmė [44].

75. Be to, to piliečio išsiuntimas nesuderinamas su Chartijos 4 straipsniu, tik jeigu pasiektas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nustatytas sunkumo lygis. Taigi reikia patikrinti, ar X išsiuntimas sukeltų realią ir tikrą *reikšmingo* ir *negrįžtamo* jo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmę.

[42] Žr. 2017 m. vasario 16 d. Sprendimą *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 68 punktas) ir Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 38 ir 39 punktus.

[43] Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 43 punktas.

[44] Sprendimo *Paposhvili* 186 punktas.

76. Nors tokį nagrinėjimą, kuriam daugiausia reikia nagrinėti konkrečios bylos faktines aplinkybes, turi atlikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, vertindamas ekspertizės, kuri bus paskirta pagrindinėje byloje, rezultatus manau, kad bylos medžiagoje nurodytos aplinkybės leidžia suformuluoti toliau pateiktus argumentus.

77. Iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad, pirma, X pateikė dokumentus, įrodančius, kad serga sunkia liga, dėl kurios, be kita ko, jis kenčia nuo migrenos, pilvo skausmų, kaklo, kaulų, raumenų ir nervų skausmų, ir kad dėl gydymo medicininėmis kanapėmis šie skausmai dabar sunkiai, bet ištveriami. Be to, X nurodo, kad nutraukus gydymą medicininėmis kanapėmis skausmas padidėtų taip, kad jis negalėtų nei miegoti, nei valgyti ir kad nuolatinis skausmas ilgainiui sukeltų psichikos sutrikimus, t. y. depresyvias mintis ir polinkį į savižudybę. Antra, iš šio sprendimo matyti, kad tas gydymas, t. y. vienintelis X tinkamas gydymas skausmui malšinti, nes kiti variantai net turi kontraindikacijų, Rusijoje neįteisintas.

78. Jeigu visų šių aplinkybių realumas įrodytas, manau, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turėtų nuspręsti, kad šiuo atveju X negali būti išsiųstas, nes jam kyla reali ir tikra *reikšmingo* ir *negrįžtamo* sveikatos būklės pablogėjimo grėsmė [45].

79. Atsižvelgdamas į performuluotų dviejų pirmųjų klausimų antrą dalį primenu, kad klausimas, ar skausmo padidėjimas dėl galimo X išsiuntimo į jo kilmės šalį pasireikštų „greitai“ po jo išsiuntimo, neturi jokios reikšmės siekiant nustatyti, ar pasiektas sunkumo lygis, todėl pažeistas Chartijos 4 straipsnis.

80. Nors Sprendime *Paposhvili* reikalaujama, kad sveikatos būklės suprastėjimas būtų ne tik „sunkus“ ir „negrįžtamas“, bet ir pasireikštų „greitai“, Teisingumo Teismas, autonomiškai aiškindamas Chartijos 4 straipsnį, tik reikalauja, kaip pirma nurodyta, kad dėl išsiuntimo sveikatos būklė pablogėtų reikšmingai ir negrįžtamai.

81. Nemanau, kad Teisingumo Teismas turėtų derinti savo išaiškinimą, teikiantį didesnę apsaugą, su EŽTT išaiškinimu.

82. Šiuo klausimu reikia priminti, kad, kaip matyti iš seniausios EŽTT jurisprudencijos, EŽTT turi teisę vertinti, ar užsieniečio išsiuntimas pažeidžia teisę nepatirti nežmoniško ir žeminamo elgesio dėl kančių, kurių jis gali patirti valstybėje, į kurią turi būti išsiųstas, nors EŽTK pažeidimas dar nepatvirtintas. Anot šio Teismo, toks išaiškinimas būtinas šios teisės, kaip absoliučios teisės ir pagrindinės demokratinių visuomenių vertybės, veiksmingumui užtikrinti, nes išsiuntimo žala būtų didelė ir nepataisoma [46].

83. Toliau, jeigu sprendime, kuris bus priimtas, Teisingumo Teismas taip pat nustatytų šį greito žalos atsiradimo reikalavimą (šiuo atveju greitą sveikatos būklės suprastėjimą), atrodo, kiltų grėsmė, kad tai būtų aiškinama kaip Chartijos 4 straipsnyje įtvirtintos teisės absoliutaus pobūdžio sušvelninimas, nes ši teisė būtų lyginama su valstybių narių įgaliojimais kontroliuoti trečiosios šalies piliečių atvykimą į jų teritoriją ir buvimą joje. Beje, atrodo, būtent noras geriau užtikrinti šios nuostatos absoliutumą lėmė tai, kad jurisprudencijoje Teisingumo Teismas siekė aukštesnio teisės nepatirti nežmoniško ir žeminamo elgesio apsaugos lygio [47].

[45] Nebent būtų pakeisti Rusijos teisės aktai; realiai šis pablogėjimas faktiškai būtų negrįžtamas.

[46] 1989 m. liepos 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Soering prieš Jungtinę Karalystę* (CE:ECHR:1989:0707JUD001403888, 91 punktas).

[47] 2017 m. vasario 16 d. Sprendimas *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 59 punktas) ir Sprendimo *MP (Asmens, anksčiau nukentėjusio nuo kankinimų, papildoma apsauga)* 36 punktas.

84. Pateikti argumentai neišvengiamai suponuoja, kad pagal Chartijos 4 straipsnį draudžiama nacionalinė praktika, kaip antai nagrinėjama pagrindinėje byloje, pagal kurią nustatomas griežtas terminas, per kurį išsiunčiamam piliečiui būtinai turi reikšmingai ir negrįžtamai padidėti skausmas.

85. Taigi siūlau Teisingumo Teismui į du pirmuosius performuluotus klausimus atsakyti, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, siejamas su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama priimti sprendimą išsiųsti sunkiai sergantį ir valstybėje narėje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, jeigu dėl neįteisinto vienintelio veiksmingo gydymo skausmui malšinti jo kilmės šalyje reikšmingai ir negrįžtamai padidės skausmas. Laikotarpis, per kurį pasireikš toks padidėjimas, šiam vertinimui visiškai nesvarbus.

86. Galiausiai reikia priminti, kad, jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turėtų nuspręsti, kad X negali būti grąžintas į Rusiją, nes dėl to jam kiltų reali nežmoniško ir žeminamo elgesio grėsmė, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį, jo išsiuntimas turėtų būti atidėtas pagal Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punktą.

87. Manau, kad tokio išsiuntimo atidėjimas negali lemti kompetentingos Nyderlandų institucijos priimto sprendimo grąžinti neveiksmingumo, kaip per teismo posėdį nurodė Komisija [48]. Iš tiesų neaišku, kaip galima būtų laikyti, kad tokia pasekmė išplaukia iš Sprendimo *CPAS de Seraing* [49], jeigu tame sprendime Teisingumo Teismas nusprendė, kad automatinio stabdomojo poveikio problematika neišvengiamai kyla, kai priimamas sprendimas grąžinti, o su juo ir galimas sprendimas išsiųsti [50].

88. Kaip per teismo posėdį tvirtino Nyderlandų vyriausybė, svarbu pažymėti, kad net jeigu išsiuntimas atidėtas, nėra jokios priežasties, dėl kurios sprendimas grąžinti, kuriame konstatuotas neteisėtas buvimas, nebesukeltų pasekmių, juo labiau kad Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad, kai valstybės narės nagrinėja neteisėtai jose esančio trečiosios šalies piliečio atvejį, dėl jo turi priimti sprendimą grąžinti, nes „trečiosios šalies piliečių tarpinio statuso, kai jie gyvena valstybės narės teritorijoje neturėdami teisės ir leidimo joje gyventi <…>, tačiau nėra dėl jų priimto galiojančio sprendimo grąžinti, toleravimas prieštarautų tiek Direktyvos 2008/115 <…> tikslui, tiek šios direktyvos 6 straipsnio tekstui“ [51].

2. Dėl trečiojo klausimo

89. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, siejamas su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į sprendimo išsiųsti pasekmes trečiosios šalies piliečio sveikatos būklei tik tada, kai nustatoma, ar jo būklė tinkama keliauti, ir, jei taip, kokiomis sąlygomis.

[48] Neneigiu, kad toks aiškinimas sustiprintų trečiųjų šalių piliečių, kurie „jau ilgą laikotarpį turi būti išsiųsti“, teisinę apsaugą, nes iš esmės dėl neteisėto buvimo jie neturi daugybės socialinių ir ekonominių teisių. Nors tenka labai apgailestauti dėl jų padėties, tai neleidžia klaidingai aiškinti Direktyvos 2008/115.

[49] 2020 m. rugsėjo 30 d. sprendimas (C-402/19, EU:C:2020:759).

[50] 2020 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *CPAS de Seraing* (C-402/19, EU:C:2020:759, 43–48 punktai). Taip pat žr. 2018 m. birželio 19 d. Sprendimą *Gnandi* (C-181/16, EU:C:2018:465, 56 punktas).

[51] 2021 m. birželio 3 d. Sprendimas *Westerwaldkreis* (C-546/19, EU:C:2021:432, 57 punktas).

90. Konkrečiau kalbant, iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad pagal Nyderlandų teisę BMA nuomonėje nagrinėjamos galimos sprendimo išsiųsti medicininės pasekmės tik tuo atveju, jeigu jos atsiranda tiesiogiai vykdant išsiuntimą, ir neatsižvelgiama į medicinines psichologinio pobūdžio pasekmes, galinčias pasireikšti dėl to, kad šalyje, į kurią reikia išsiųsti, nėra reikiamos sveikatos priežiūros šioms medicininėms pasekmėms gydyti arba ji neprieinama.

91. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas griežtai teisiniu požiūriu, atrodo, abejoja dėl Sprendime *C. K.*[52], priimtame dėl Dublino sistemos ir Direktyvos 2008/115, pateiktų teisinių išaiškinimų taikytinumo. Tas teismas teigia gerai žinąs, kad tame sprendime nurodytos valstybių narių pareigos, kurias jos turi įvykdyti, kad galėtų perduoti trečiosios šalies pilietę, turinčią polinkį į savižudybę. Vis dėlto tas teismas mano, kad Teisingumo Teismas nustatė pareigas tik dėl tokios pilietės kelionės sąlygų, ir tai paaiškina aplinkybė, kad perduodančioji valstybė pagal tarpusavio pasitikėjimo principą, kuriuo grindžiama Dublino sistema, gali preziumuoti, kad kitose valstybėse narėse yra pakankama sveikatos priežiūra gydyti tos pilietės ligą.

92. Pirmiausia pažymėtina, kad Chartijos 4 straipsnio, kurio iš esmės reikia laikytis pagal Direktyvos 2008/115 5 straipsnį, bendras ir absoliutus pobūdis reiškia, kad tame Sprendime *C. K.* pateikti teisiniai išaiškinimai iš esmės taip pat taikytini asmens perdavimui į trečiąją šalį, kaip antai pagal Direktyvą 2008/115 vykdomam išsiuntimui. Pastarajame kontekste tie perkelti teisiniai išaiškinimai siejami su toliau nurodytais principais.

93. Ypač sunkia psichikos ar fizine liga sergančio trečiosios šalies piliečio išsiuntimas *savaime* yra nežmoniškas ir žeminamas elgesys, jeigu dėl jo kyla reali ir tikra reikšmingo ir negrįžtamo jo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmė[53].

94. Kompetentingos nacionalinės institucijos turi išsklaidyti bet kokias rimtas abejones dėl šio išsiuntimo poveikio suinteresuotojo asmens sveikatos būklei, atsižvelgdamos į „visas dideles ir nepataisomas pasekmes“, kilusias dėl šio išsiuntimo. Tai reiškia, kad išsiunčiančioji valstybė narė turi net tik organizuoti šį išsiuntimą taip, kad atitinkamam trečiosios šalies piliečiui būtų garantuota visa reikiama sveikatos priežiūra per visą fizinio perdavimo valstybei, į kurią jis turi būti išsiųstas, laikotarpį lydint tinkamam medicinos personalui, bet *taip pat* užtikrinti, kad atvykęs į tą valstybę šis pilietis galės gauti būtiną sveikatos priežiūrą, kad nekiltų realios reikšmingo ir negrįžtamo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmės[54].

95. Atsižvelgdamas į šiuos argumentus siūlau Teisingumo Teismui į trečiąjį prejudicinį klausimą atsakyti, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, siejamas su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į sprendimo išsiųsti pasekmes trečiosios šalies piliečio sveikatos būklei tik tada, kai nustatoma, ar jo būklė tinkama keliauti, ir, jei taip, kokiomis sąlygomis. Šios pasekmės taip pat turi būti vertinamos tikrinant, ar šiam piliečiui, atvykusiam į šalį, į kurią turi būti išsiųstas, galės būti suteikta būtina sveikatos priežiūra, kad nekiltų jokios realios reikšmingo ir negrįžtamo jo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmės.

[52] 2017 m. vasario 16 d. sprendimas (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127).

[53] Žr. 2017 m. vasario 16 d. Sprendimą *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 73 punktas).

[54] Žr. 2017 m. vasario 16 d. Sprendimą *C. K. ir kt.* (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, 76 ir 81–85 punktai).

3. Dėl ketvirtojo klausimo

96. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma siekia sužinoti, ar Direktyva 2008/115, siejama su Chartijos 1, 4 ir 7 straipsniais, turi būti aiškinama taip, kad valstybė narė, siekdama nustatyti, ar ji turi suteikti teisę gyventi šalyje, privalo atsižvelgti į neteisėtai šioje valstybėje narėje esančio trečiosios šalies piliečio sunkias sveikatos problemas ir jam teikiamą sveikatos priežiūrą.

97. Reikia konstatuoti, kad Teisingumo Teismas jau nusprendė, kad „Direktyva 2008/115 susijusi tik su trečiųjų šalių piliečių, neteisėtai esančių valstybės narės teritorijoje, grąžinimu, taigi ja nesiekiama suderinti visų valstybių narių teisės aktų, susijusių su užsieniečių buvimu“, ir kad „Direktyva 2008/115 nustatyti bendri standartai ir tvarka susiję tik su sprendimų grąžinti priėmimu ir jų vykdymu“ [55]. Tai reiškia, kad šioje direktyvoje nereglamentuojamos teisės gyventi šalyje suteikimo trečiosios šalies piliečiams sąlygos, tai priskiriama nacionalinio teisės aktų leidėjo kompetencijai.

98. Šiuo klausimu svarbu pažymėti ir tai, kad pagal tos direktyvos 6 straipsnio 4 dalį valstybėms narėms nesuteikiama galimybės priimti teisės aktų remiantis Sąjungos teise, o tik pripažįstami šių valstybių įgaliojimai *pagal nacionalinę teisę* suteikti teisę gyventi šalyje, be kita ko, dėl humanitarinių priežasčių, siekiant paaiškinti tokios teisės ryšį su sprendimu grąžinti [56].

99. Taigi naudojimasis tais įgaliojimais nėra Sąjungos teisės įgyvendinimas, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnį, todėl klausimas, ar reikia priimti prašymą išduoti leidimą gyventi šalyje, neturėtų būti vertinamas atsižvelgiant į šią teisę. Tai, kad remiamasi Chartija, konkrečiai – jos 7 straipsniu, siejamu su Direktyva 2008/115, tikrai negali lemti X teisės gyventi šalyje pripažinimo pagal Sąjungos teisę.

100. Antra, ketvirtuoju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimu iš esmės siekiama sužinoti, ar Direktyva 2008/115, siejama su Chartijos 1 ir 4 straipsniais ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinama taip, kad valstybės narės, nagrinėdamos, ar reikia atidėti išsiuntimą, turi atsižvelgti į trečiosios šalies piliečio sveikatos būklę, kaip į jo privataus gyvenimo dalį.

101. Skirtingai nei pirmuosiuose dviejuose prejudiciniuose klausimuose, šiame klausime, siekiant nustatyti, ar šio piliečio išsiuntimas gali būti nagrinėjamas kaip nežmoniškas ir žeminamas elgesys, nenurodyta trečiosios šalies piliečio sveikatos būklė. Sveikatos būklė nurodyta tik kaip privataus gyvenimo dalis. Taigi neatrodo, kad Chartijos 1 ir 4 straipsniai ir 19 straipsnio 2 dalis reikšmingi atsakymui į šį klausimą pateikti.

102. Manau, kad pareiga gerbti teisę į privatų ir šeimos gyvenimą kyla iš Direktyvos 2008/115 5 straipsnio b punkto, pagal kurį valstybės narės, įgyvendindamos šią direktyvą, tinkamai atsižvelgia į šeimos gyvenimą.

103. Neseniai Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsniu siekiama užtikrinti *kelių pagrindinių teisių paisymą* vykdant joje nustatytą grąžinimo procedūrą [57]. Ši išvada suponuoja, kad, pirma, žodžiai „šeimos gyvenimas“ turi būti laikomi susijusiais su teise į privatų ir

[55] 2018 m. gegužės 8 d. Sprendimas *K.A. ir kt. (Šeimos susijungimas Belgijoje)* (C-82/16, EU:C:2018:308, 44 punktas).

[56] Šiuo klausimu žr. 2014 m. liepos 10 d. Sprendimą *Julián Hernández ir kt.* (C-198/13, EU:C:2014:2055, 44 punktas) ir 2019 m. lapkričio 19 d. Sprendimą *TSN ir AKT* (C-609/17 ir C-610/17, EU:C:2019:981, 49 ir 50 punktai).

[57] 2021 m. kovo 11 d. Sprendimas *État belge (Vieno iš nepilnamečio tėvų grąžinimas)* (C-112/20, EU:C:2021:197, 35 punktas).

šeimos gyvenimą, įtvirtinta Chartijos 7 straipsnyje, ir, antra, pareiga tinkamai atsižvelgti į šią teisę neįvykdoma paprasčiausiai atsižvelgus į reikšmingas atitinkamo trečiosios šalies piliečio privataus ir šeimos gyvenimo aplinkybes, kaip per teismo posėdį teigė Nyderlandų vyriausybė [58]. Dėl šio aspekto per teismo posėdį tos vyriausybės nurodytas Sprendimas *K.A. ir kt. (Šeimos susijungimas Belgijoje)* nepagrindžia priešingo aiškinimo, nes šiame sprendime Teisingumo Teismas tik nusprendė, kad kompetentingų nacionalinių institucijų atsižvelgimas į tas aplinkybes, jeigu joms jas pateikia suinteresuotasis asmuo, yra būtina sprendimo grąžinti priėmimo prielaida [59].

104. Atsižvelgdamas į šiuos argumentus manau, kad Teisingumo Teismas turėtų nagrinėti šį klausimą, remdamasis Direktyvos 2008/115 5 straipsnio b punktu, siejamu su Chartijos 7 straipsniu, ir šios direktyvos 9 straipsniu („Išsiuntimo atidėjimas“).

105. Pirmiausia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui reikia nurodyti teisinį pagrindą, reglamentuojantį kompetentingų nacionalinių institucijų atliekamą X išsiuntimo vykdymo teisėtumo vertinimą, atsižvelgiant į jo teisę į privatų gyvenimą, ir patikslinti, ar vertinant turi būti atsižvelgta į X sveikatos būklę [60], ir, jei taip, kokių sąlygų turi būti laikomasi.

106. Priešingai, nei per teismo posėdį teigė Nyderlandų vyriausybė, kompetentingos nacionalinės institucijos būtinai turi atlikti šį vertinimą, nagrinėdamos tokį prašymą atidėti išsiuntimą, kaip pateiktas pagrindinėje byloje, nepaisant to, kad paprastai šios institucijos nagrinėja šį klausimą, vertindamos prašymus išduoti leidimą gyventi šalyje.

107. Dėl teisės į privatų gyvenimą primintina, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį Chartijos 7 straipsnis iš esmės turi būti aiškinamas taip, kad jo esmė ir taikymo sritis būtų tokia pati kaip EŽTK 8 straipsnio, o tam reikia nagrinėti EŽTT jurisprudenciją dėl šios nuostatos.

108. Iš šios jurisprudencijos matyti, kad šiuo atveju siekdama nustatyti EŽTK 8 straipsnio pažeidimą kompetentinga nacionalinė institucija turi įvertinti proporcingumą, palygindama X teisę į privataus gyvenimo gerbimą ir Nyderlandų valstybės įgaliojimus išsiųsti atvykimo į jos teritoriją ir buvimo joje sąlygų neatitinkančius užsieniečius.

109. Nėra jokių abejonių, kad, pirma, galimas X išsiuntimas į Rusiją būtų nagrinėjamas kaip jo teisės į privataus gyvenimo gerbimą ribojimas [61] ir, antra, tokios priemonės teisinis pagrindas nustatytas nacionalinėje teisėje (Užsieniečių įstatymo 64 straipsnis, išaiškintas to paties pavadinimo aplinkraščio A/37 punkte) ir ja siekiama vieno iš EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje išvardytų „teisėtų tikslų“ („kelio viešosios tvarkos pažeidimams užkirtimas“). Šiomis aplinkybėmis pagal pastarąją nuostatą reikalaujama patikrinti, ar nagrinėjama priemonė demokratinėje visuomenėje būtina siekiamam tikslui, o tam, EŽTT nuomone, reikia nagrinėti proporcingumą [62].

[58] Pažymėtina, jog tokio aiškinimo nepaneigia tai, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas vartoja formuluotę „tinkamai atsižvelgia“, o ne „laikosi“, nes pastarasis veiksmažodis vartojamas tik nurodant negrąžinimo principą. Manau, toks redakcinis skirtumas paaiškinamas tuo, kad negrąžinimo principo dėl jo *absoliutaus* pobūdžio taikymas negali būti ribojamas, priešingai nei teisių, kaip antai teisės į privatų ir šeimos gyvenimą, ar vaiko interesų. Taigi kiekvienos valstybės narės kompetentingos valdžios institucijos, vertindamos, ar šios teisės ribojimai, kuriuos lemia sprendimo išsiųsti vykdymas, yra teisėti ir proporcingi, turės tinkamai atsižvelgti į trečiosios šalies piliečio, dėl kurio vykdoma grąžinimo procedūra, teisę į privatų ir šeimos gyvenimą.

[59] 2018 m. gegužės 8 d. sprendimas (C-82/16, EU:C:2018:308, 102–104 punktai).

[60] Vis dėlto „šeimos gyvenimo“ dalis šioje išvadoje nebus nagrinėjama, nes per teismo posėdį X patvirtino, kad jo prašymas visiškai negrindžiamas šeimos ryšių buvimu Nyderlanduose.

[61] Žr., be kita ko, 2021 m. gruodžio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Savran prieš Daniją* (CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, 179 punktas).

[62] Žr., be kita ko, 2006 m. spalio 18 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Üner prieš Nyderlandus* (CE:ECHR:2006:1018JUD004641099, 54 punktas).

110. Svarbiausius šio nagrinėjimo aspektus EŽTT iš esmės nustatė bylose, kuriose kartu nagrinėjama neteisėta imigracija ir teisė į šeimos gyvenimo gerbimą. Vis dėlto Sprendime *Pormes prieš Nyderlandus* tas teismas nurodė, kad šiose bylose suformuluoti principai ir veiksniai, į kuriuos atsižvelgta, gali būti taikomi *mutatis mutandis* užsieniečio, užmezgusio privataus gyvenimo ryšius valstybėje per neteisėto buvimo laikotarpį, padėčiai[63]. To pasekmės nurodytos toliau.

111. Teisės į privataus gyvenimo gerbimą taikymo sritį iš esmės lemia konkreti užsieniečio situacija ir bendrasis interesas. Kad šios valstybės teisė išsiųsti būtų viršesnė už užsieniečio teisę į privataus gyvenimo gerbimą[64], „labai svarių priežasčių“ buvimas nebūtinas, jeigu užsienietis pripažįstamas „įsikūrusiu imigrantu“, nes turi leidimą gyventi priimančioje valstybėje.

112. Jeigu atitinkamas užsienietis sukūrė privatų gyvenimą priimančiojoje valstybėje tuo metu, kai žinojo, kad pagal imigracijos taisykles jo statusas buvo toks, kad šio privataus gyvenimo išsaugojimas šioje valstybėje pirmiausia yra *nestabilaus* pobūdžio, šio užsieniečio išsiuntimas gali pažeisti EŽTK 8 straipsnį tik „išimtinėmis aplinkybėmis“[65].

113. Siekiant palyginti teisę į privataus gyvenimo gerbimą ir bendrąjį interesą reikšmingi veiksniai yra socialinių, kultūrinių ir šeimos ryšių apimtis priimančiojoje valstybėje ir šalyje, į kurią asmuo turi būti išsiųstas, taip pat su imigracijos kontrole ar viešąja tvarka susijusių aplinkybių, lemiančių išsiuntimą, buvimas[66]. Tai nėra išsamus sąrašas ir tikrai neatmetama galimybė atsižvelgti į kitus su konkrečiomis bylos aplinkybėmis susijusius veiksnius, kaip antai medicininio pobūdžio veiksnius[67]. Pastarieji susiję su pareiškėjo sveikatos būkle ir galimais jos pokyčiais dėl sprendimo išsiųsti vykdymo[68].

114. Svarbu pažymėti, jog EŽTT pripažino, kad sveikatos būklė turi būti laikoma privataus gyvenimo dalimi, nes sąvoka „privatus gyvenimas“, kurią reikia aiškinti plačiai ir jos negalima išsamiai apibrėžti, apima ir asmens fizinį bei psichologinį neliečiamumą[69]. Dėl psichologinio neliečiamumo šis Teismas jau nurodė, kad psichinės sveikatos apsauga yra būtina veiksmingo naudojimosi teise į privataus gyvenimo gerbimą, suprantama kaip teisė į „asmens tapatybę ir savirealizaciją“ ir teisė „užmegzti ir plėtoti santykius su kitais asmenimis ir išoriniu pasauliu“, sąlyga[70]. Atrodo, galima pagrįstai pripažinti, kad fizinis neliečiamumas taip pat yra tokia sąlyga.

115. Šiuo klausimu primenu, kad EŽTT neatmeta galimybės, kad elgesys, kuris negali būti kvalifikuojamas kaip „nežmoniškas ar žemin[amas]“, kaip tai suprantama pagal EŽTK 3 straipsnį, vis dėlto gali pakenkti fiziniam ir psichiniam neliečiamumui tiek, kad pažeistų šį straipsnį

63 2020 m. gruodžio 14 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas (CE:ECHR:2020:0728JUD002540214, 58 punktas).

64 Ten pat, 52, 53 ir 59 punktai. Taigi „įsikūrusio imigranto“ statusas yra ne sąlyga, su kuria siejamas teisės į privataus gyvenimo gerbimą taikytinumas, o aplinkybė, pagal kurią nustatomas šiai teisei taikomas apsaugos lygis konkrečiu atveju.

65 Ten pat, 57 ir 58 punktai.

66 Ten pat, 56 ir 58 punktai.

67 Šiuo klausimu žr. 2021 m. gruodžio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Savran prieš Daniją* (CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, 184 punktas).

68 Ten pat, 192 punktas.

69 Žr., be kita ko, 2019 m. birželio 25 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Nicolae Virgiliu Tănase prieš Rumuniją* (CE:ECHR:2019:0625JUD004172013, 126 punktas).

70 Žr., be kita ko, 2021 m. gruodžio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Savran prieš Daniją* (CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, 172 punktas), kuriame šiuo klausimu daroma nuoroda į 2001 m. vasario 6 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Bensaid prieš Jungtinę Karalystę* (CE:ECHR:2001:0206JUD004459998, 47 punktas).

atsižvelgiant į privatų gyvenimą. Toliau vadovaudamasis šiuo požiūriu Sprendime *Paposhvili* jis iš esmės nusprendė, kad užsieniečio išsiuntimas gali būti EŽTK 8 straipsnio pažeidimas, nors visai negalima konstatuoti EŽTK 3 straipsnio pažeidimo [71].

116. Konkrečiai kalbant, kai dėl išsiuntimo kyla grėsmė, kad suinteresuotojo asmens sveikatos būklė taip pablogės, kad jis nebegalės plėtoti privataus gyvenimo santykių, šie medicininio pobūdžio veiksniai gali būti reikšmingi palyginimui, kurį reikia atlikti šio išsiuntimo proporcingumui nustatyti.

117. Jeigu po taip apibūdinto proporcingumo nagrinėjimo paaiškėtų, kad dėl išsiuntimo kyla trečiosios šalies piliečio teisės į privatų gyvenimą pažeidimo grėsmė, darytina išvada, kad dėl Direktyvos 2008/115 24 konstatuojamojoje dalyje dar kartą patvirtintos pareigos kiekvieną antrinės teisės aktą aiškinti taip, kad jis neprieštarautų pagrindinėms teisėms, išsiuntimas negali būti vykdomas.

118. Vis dėlto tai nereiškia, kad išsiuntimas būtinai turi būti atidėtas pagal šios direktyvos 9 straipsnio 1 dalį. Šioje nuostatoje nurodyta, kad išsiuntimo atidėjimas privalomas tik jeigu jo vykdymas pažeistų negrąžinimo principą (a punktas) arba dėl sprendimo išsiųsti panaudota teisių gynimo priemonė turėtų stabdomąjį poveikį (b punktas). Pirmasis atvejis nesusijęs su teise į privatų gyvenimą. Dėl antrojo *a priori* negalima atmesti, kad teisės į privatų gyvenimą pažeidimas dėl sunkiai sergančio trečiosios šalies piliečio išsiuntimo gali būti laikomas „ypač didele ir nepataisoma“ žala, kaip tai suprantama pagal Sprendimą *Abdida* [72], ir taip pagrįstai pripažinti, kad teisių gynimo priemonė turi stabdomąjį poveikį. Vis dėlto reikia pripažinti, kad sunku įsivaizduoti būtent tokią situaciją.

119. Rašytinėse pastabose Komisija teigia, kad nustatydamos išsiuntimo *momentą* valstybės narės pagal Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 2 dalį gali atsižvelgti į medicininio pobūdžio veiksnius, kurie nelemia negrąžinimo principo netaikymo, bet dėl mažesnės svarbos turi reikšmės tik kaip trečiosios šalies piliečio, dėl kurio priimtas sprendimas išsiųsti, teisės į privatų gyvenimą dalis.

120. Nepritariu šiam požiūriui. Manau, akivaizdu, kad pagal šios direktyvos 9 straipsnio 2 dalies a punktą valstybėms narėms suteikta galimybė atidėti išsiuntimą siejama su situacijomis, kai dėl atitinkamo trečiosios šalies piliečio „fizinės ar psichinės būklės“ jo fizinis perdavimas į kilmės šalį netinkamas ar neįmanomas iš pradžių numatytą dieną. Jei šią fizinę ar psichinę būklę lemtų to piliečio teisės į privatų gyvenimą pažeidimas, šis atvejis veikiau būtų nurodytas tos nuostatos 1 dalyje, pagal kurią išsiuntimą privaloma atidėti dviem atvejais, jeigu jo vykdymas pažeistų pagrindinę teisę [73].

121. Taigi reikia pripažinti, kad Direktyvoje 2008/115 nieko nepasakyta apie kompetentingų nacionalinės valdžios institucijų išvados, kad išsiuntimas pažeistų trečiosios šalies piliečio teisę į privatų gyvenimą, teisines pasekmes. Iš tikrųjų nė vienoje Direktyvos 2008/115 nuostatoje tokios pasekmės nereglamentuojamos, todėl jos priskiriamos nacionalinės teisės aktų leidėjo kompetencijai.

122. Atsižvelgdamas į visus šiuos argumentus siūlau Teisingumo Teismui atsakyti į ketvirtąjį prejudicinį klausimą, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnio b punktas, siejamas su Chartijos 7 straipsniu, ir šios direktyvos 9 straipsnis turi būti aiškinami taip, kad valstybės narės gali

[71] Sprendimo *Paposhvili* 225 punktas.

[72] Žr. 2014 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453, 50 punktas).

[73] Kalbama apie teisę nepatirti nežmoniško ir žeminamo elgesio ir teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

atsižvelgti į trečiosios šalies piliečio sveikatos būklę, kaip privataus gyvenimo dalį, vertindamos, ar jo išsiuntimas gali pažeisti šio piliečio teisę į privatų gyvenimą, o galimai konstatuoto pažeidimo teisinės pasekmės priskiriamos nacionalinės teisės aktų leidėjo kompetencijai.

IV. Išvada

123. Atsižvelgdamas į visa tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch* (Hagos teismas, posėdžiaujantis Hertogenbose, Nyderlandai) pateiktus performuluotus prejudicinius klausimus:

1. 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 5 straipsnis, siejamas su Europos Sąjungos pagrindinių teisų chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama priimti sprendimą išsiųsti sunkiai sergantį ir valstybėje narėje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, jeigu dėl jo kilmės šalyje neįteisinto vienintelio veiksmingo gydymo skausmui malšinti reikšmingai ir negrįžtamai padidės skausmas. Laikotarpis, per kurį pasireikš toks padidėjimas, šiam vertinimui visiškai nesvarbus.

2. Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, siejamas su Chartijos 4 straipsniu ir 19 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į sprendimo išsiųsti pasekmes trečiosios šalies piliečio sveikatos būklei tik tada, kai nustatoma, ar jo būklė tinkama keliauti, ir, jei taip, kokiomis sąlygomis. Šios pasekmės taip pat turi būti vertinamos tikrinant, ar šiam piliečiui, atvykusiam į šalį, į kurią turi būti išsiųstas, galės būti suteikta būtina sveikatos priežiūra, kad nekiltų jokios realios reikšmingo ir negrįžtamo jo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmės.

3. Direktyvos 2008/115 5 straipsnio b punktas, siejamas su Chartijos 7 straipsniu, ir šios direktyvos 9 straipsnis turi būti aiškinami taip, kad valstybės narės gali atsižvelgti į trečiosios šalies piliečio sveikatos būklę, kaip privataus gyvenimo dalį, vertindamos, ar išsiuntimas gali pažeisti šio piliečio teisę į privatų gyvenimą, o galimai konstatuoto pažeidimo teisinės pasekmės priskiriamos nacionalinės teisės aktų leidėjo kompetencijai.